

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס
ארץ ישראל מראשית האסלאם ועד מסעות הצלב:
אירועים, אתרים ותהליכים

ד"ר משה יגור | לימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה

16-1116

The Land of Israel from Early Islam to the first Crusade: Events, Sites |
and processes

הרצאה	סוג הקורס:
2	היקף נ"ז:
תשפ"ז	שנת לימודים:
א	סמסטר:
—	יום ושעה
—	שעת קבלה:
—	מייל מרצה:
—	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

הקורס יסקור את האירועים והתהליכים המשמעותיים שהתרחשו בארץ ישראל ובסביבתה משלהי העת העתיקה ועליית האסלאם, ועד ערב מסע הצלב הראשון. נדון בשינויים קצרי הטווח וארוכי הטווח בדת, דמוגרפיה, שפה, פריסה יישובית, כלכלה ועוד. נקרא מקורות ראשוניים – חיבורים היסטוריים, כתובות, ומסמכים – ונסקור ממצאים ארכיאולוגיים ממגוון אתרים.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

הלומדים יכירו את האירועים העיקריים בתקופה ארוכה ומשמעותית זו. הלומדים יידעו לנתח את התהליכים ארוכי הטווח שהתרחשו בין אותם 'אירועים' קצרי טווח, ושהביאו בסופו של דבר לשינויים משמעותיים במרחב הארץ-ישראלי בין שלהי העת העתיקה לבין מסע הצלב הראשון.

מיומנויות

הלומדים יתנסו בניתוח מקורות ראשוניים מן התקופה, ולהצביע על ההקשרים שבהם נכתבו והאינטרסים והמתחים השונים בהם. הלומדים יכירו את הגישות המחקריות השונות לתקופה זו, וילמדו להרכיב נרטיב מן העובדות והתיאורים השונים והסותרים הקיימים במקורות.

ערכים (אופציונלי רק במידה ורלוונטי)

הלומדים יבחינו בין סוגים שונים של כתיבת היסטוריה – אירועי הטווח הקצר, הטווח הבינוני, ו'המשך הארוך'.

תכנון מהלך השיעורים (כולל למידה פעילה):

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת לשיעור הבא	הערכה תהליכית/מעצבת
1	מבוא – חשיבותה של התקופה; מבנה הקורס והמטלות.		אלה לנדאו-טסרון, "הערבים והמזרח התיכון לפני הופעת האסלאם", בתוך: <u>האסלאם: היסטוריה, דת, תרבות</u> , בעריכת מאיר בר-אשר ומאיר חטינה, ירושלים: מאגנס, תשע"ח, עמ' 29-3	
2	כיבושי האסלאם הראשוניים: מחצי האי ערב לים התיכון		עמיקם אלעד, "מתי זוהה אלמסג'ד אלאקצא בירושלים?",	

	עמ' 23-18 מול 288 (2024)			
3	בניה דתית מוסלמית		מלכה לוי-רובין, "אחמד אבן טולון ויחסו כלפי בני החסות בארץ-ישראל על פי מקור שומרוני בן הזמן", יהושע בן-אריה ואלחנן ריינר (עורכים), <u>וזאת ליהודה:</u> <u>מחקרים בתולדות</u> <u>ארץ ישראל ויישובה</u> <u>מוגשים ליהודה בן</u> <u>פורת</u> , ירושלים תשס"ג, עמ' 361- 346	
4	תנאי החיים של הלא- מוסלמים תחת האסלאם		קטיה ציטרין-סילברמן, "מטבריה לטבריה: תהליך האסלום של העיר הקלאסית", <u>עת-</u> <u>מול</u> 280 (2022), עמ' 14-10	
5	שינויים במרחב העירוני		גדעון אבני, "הכיבוש השקט: הנגב בין השלטון הביזנטי למוסלמי בראי המחקר הארכיאולוגי", לאה די-סגני ואחרים (עורכים), <u>אדם ליד</u> <u>קשת רומית: קובץ</u> <u>מחקרים לכבוד יורם</u> <u>צפרי</u> , ירושלים תשס"ט, עמ' 42-29	
6	הנגב		מרים גולדשטיין, "מדף חדש בארון הספרים היהודי", <u>סגולה</u> 140 (תשפ"ב) עמ' 27-18	
7	שיערוב האוכלוסיה המקומית		נעה יובל-חכם, "איקונוקלזם במבני פולחן נוצריים ויהודיים בדרום הר חברון בשלהי העת העתיקה", <u>קתדרה</u> 167 (תשע"ח), עמ' 26-7	
8	שינויים דתיים-תרבותיים		עמיקם אלעד, "ערי- החוף של ארץ-ישראל בתקופה הערבית	

	הקדומה (1099-634) על-פי מקורות ערביים, "קתדרה", 8 (תשל"ח), עמ' 178- 156			
9	חשיבותו של מישור החוף			<i>Naser-e Khosraw's Book of Travels</i> , translated by W. M. Thackston, Albany NY 1986, pp. 44-51
10	המאה האחת-עשרה והפאטמים			משה גיל, "יושביה ויישוביה של ארץ- ישראל בתקופת הכיבוש המוסלמי הראשונה -634 1099", <u>זמנים</u> 10 (1982), עמ' 47-69
11	שינויים בפריסה היישובית: נגב, שומרון, גליל			קריאה: לקט מקורות
12	ארץ ישראל כיעד עליה לרגל: מוסלמים, יהודים, נוצרים			רוני אלנבלום, "שינויי אקלים, טקסטים כתובים, וניתוח קריסת תרבויות", <u>זמנים</u> 142 (2020), עמ' 18-30
13	המשבר האקלימי והפוליטי בשלהי המאה ה-11			צפיה בבית בפרק 11 בסדרה 'והארץ היתה תהו ובהו'
14	סיכום: שינויים במשך הארוך			

(בקורס שנתי, יש להוסיף את המפגשים הנוספים)

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

תיאור התוצר	משקל בציון הסופי
מטלה לקראת סוף הסמסטר	10% מהציון הסופי
מבחן מסכם	90% מהציון הסופי

דרישות הקורס

נוכחות בשיעורים – 80%.
השתתפות פעילה על בסיס חומרי הקריאה שיינתנו משיעור לשיעור.
מטלה לקראת סוף הסמסטר – 10% מהציון.
מבחן מסכם בתום הסמסטר – 90% מהציון.

דרישות קדם

אין

שם הקורס	מס' הקורס

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

גדעון אבני, "הכיבוש השקט: הנגב בין השלטון הביזנטי למוסלמי בראי המחקר הארכיאולוגי", לאה די-סגני ואחרים (עורכים), אדם ליד קשת רומית: קובץ מחקרים לכבוד יורם צפירי, ירושלים תשס"ט, עמ' 42-29
רוני אלנבלום, "שינויי אקלים, טקסטים כתובים, וניתוח קריסת תרבויות", זמנים 142 (2020), עמ' 30-18
עמיקם אלעד, "מתי זוהה אלמסג'ד אלאקצא בירושלים?", עת-מול 288 (2024), עמ' 23-18
עמיקם אלעד, "ערי-החוף של ארץ-ישראל בתקופה הערבית הקדומה (634-1099) על-פי מקורות ערביים", קתדרה, 8 (תשל"ח), עמ' 178-156
מרים גולדשטיין, "מדף חדש בארון הספרים היהודי", סגולה 140 (תשפ"ב), עמ' 27-18
שמעון גת, "עיר מוסלמית משגשגת: כלכלתה של רמלה בימי הביניים", קתדרה, 123 (תשס"ז), עמ' 66-39
נעה יובל-חכם, "איקונוקלזם במבני פולחן נוצריים ויהודיים בדרום הר חברון בשלהי העת העתיקה", קתדרה 167 (תשע"ח), עמ' 26-7
מלכה לוי-רובין, "אחמד אבן טולון ויחסו כלפי בני החסות בארץ-ישראל על פי מקור שומרוני בן הזמן", יהושע בן-אריה ואלחנן ריינר (עורכים), וזאת ליהודה: מחקרים בתולדות ארץ ישראל ויישובה מוגשים ליהודה בן פורת, ירושלים תשס"ג, עמ' 361-346
אלה לנדאו-טסרון, "הערבים והמזרח התיכון לפני הופעת האסלאם", בתוך: האסלאם: היסטוריה, דת, תרבות, בעריכת מאיר בר-אשר ומאיר חטינה, ירושלים: מאגנס, תשע"ח, עמ' 29-3
קטיה ציטרין-סילברמן, "מטבריה לטבריה: תהליך האסלום של העיר הקלאסית", עת-מול 280 (2022), עמ' 14-10
Naser-e Khosraw's Book of Travels, translated by W. M. Thackston, Albany NY 1986, pp. 44-51

'והארץ היתה תהו ובהו', פרק 11: אסלאם בארץ הקודש ([Youtube](#))